”Hanki itselles oppia, leipään päästäksesi”

”Meidän aikoinamme on se käsitys tieteistä tullut jotensakin yleiseksi, että ne owat tarpeelliset wain siinä määrässä, kuin ne tuottawat suoraa hyötyä. Jos tällä mietteellä tarkoitettaisiin ihmisen hengellistä puolta, sitä, joka woimistuttaa hänen sielun-kykyänsä, olisi siinä jotakin perää. Mutta kun sanotaan: hanki itselles oppia, leipään päästäksesi, niin osoittaa se suurta ymmärtämättömyyttä tieteen arwon suhteen. Tieto on itse-woimainen, se on itse oma tarkoitusperänsä. Sillä ei ole muuta mielilausetta, kuin ’totuus ja edistys’.”

Näin lausui Helsingin yliopiston rehtori, mutta kuten vanhahtava kirjoitusasu paljastaa, sanoja ei ollut nykyinen viranhaltija, vaan hänen kaukaisempi edeltäjänsä Adolf Edvard Arppe vuonna 1869 sisäänkirjoituspäivän puheessaan. Vaikka suomalainen yhteiskunta oli tuolloin vasta toipumassa peräkkäisten katovuosien aiheuttamasta nälänhädästä ja väestömenetyksistä ja varmasti tarvitsi myös kaiken sen avun, jonka tieteentekijät saattoivat sille tarjota, Arppe katsoi asiakseen tähdentää tieteen itsenäisyyttä. Tiede ei ole vain kouluttautumista ammattiin, vaan sillä on korkeampi henkinen päämäärä – ainakin, jos on uskominen Arppea, joka ei suinkaan ollut ympäröivästä yhteiskunnasta vieraantunut veltto humanisti, vaan modernisoituvalle maalle yhä tärkeämmäksi käyneen tieteenalan eli kemian tutkija.

Arppea on kuitenkin ylevistä sanoistaan huolimatta vaikea nostaa jalustalle tieteen vapauden esitaistelijaksi. Useimpien historian ja nykyhetkenkin henkilöhahmojen tavoin Arppe ei ollut persoonana yksiulotteinen tai ristiriidaton, mikä hänen toiminnassaan tuli esiin muun muassa sensuurin ja ylioppilaiden valvonnan kiristämisenä ja oman edun ajamisena tieteen edun rinnalla tai varjolla. Ehkä on riittävää todeta, että hän olisi todennäköisesti pärjännyt hyvin myös 2000-luvun alun tiedepolitiikassa ja akateemisissa piireissä.

Mainitun puheensa kanssa Arppe tosin olisi täysin eri linjoilla kuin nykyiset vallanpitäjät, jotka näkevät yliopistot ennen muuta ja jotkut ehkä ainoastaankin mitattavissa olevien tulosten kautta. Sivistysyliopisto on kuopattu epätaloudellisena pilvilinnana. Yliopistojen koulutustehtävä näyttäytyy nykyisin useasti vain läpivirtausprosenttien vertailuina ja niiden perusteella annettuina palkintoina tai langetettuina rangaistuksina rahahanoja säätelemällä. Opiskelijat pitää myös saada ”sisään” ja ”ulos” yhä nopeammin. ”Ulos” tarkoittaa tietenkin tässä yhteydessä työmarkkinoita, jotta työt tulisivat tehdyiksi, verot maksetuiksi ja kulutus saataisiin jatkamaan kasvuaan ikuisesti tai ainakin siihen asti, kunnes luonnonvarojen rajallisuus tulee vastaan. Jos joku siinä sivussa sattuu kehittymään sielukkaammaksi ihmiseksi, niin sopiihan sekin, kunhan se tapahtuu tavoitevalmistumisaikojen puitteissa.

Pyrkimys nopeuttaa opintoja on pitänyt sisällään monenlaisia uudistuksia: vanhan yli-

opistokaupungin mukaan nimetty reformi teki periaatteessa mahdolliseksi tavoittaa ihanne eli valmistua maisteriksi viidessä vuodessa. Opinto-ohjausta on tehostettu, samoin opinnäytetöiden ohjaamista, opiskelijatyytyväisyyttä mitataan aikaisempaa säännöllisemmin ja kurssikuvauksiin on kirjattu sisältöjen ja muotojen ohella myös niin kutsutut osaamis- ja oppimistavoitteet, jotka voivat joskus olla seikkaperäisiäkin kuvauksia alkaen esimerkiksi kohdasta a) päätyen vaikkapa kohtaan m) tai vielä kauemmaksi – näin siksi, että opiskelija tietäisi jo ennalta, mikä on tärkeää ja olennaista ja mihin hänen kannattaa keskittää kallisarvoinen aikansa.

Koska yliopistoissa edelleen tuntuu työskentelevän enimmäkseen väkeä, jolle opetus ja tutkimus tai ainakin jompikumpi on kutsumustehtävä, yliopistot ovat alistuneet turhan kuuliaisesti rooliinsa toiveidentynnyreinä. Toki epädemokratiaa lisänneellä yliopistouudistuksella on ollut oma roolinsa talouden tarpeista nousseiden kehitysvaateiden läpiviemisessä.

Kaiken kiiruhtamis- ja tuottavuuspuheen keskellä on päässyt unohtumaan se, että opiskelijan omalle kehittymiselle pitäisi antaa tilaa – antaa aikaa kokeilla eri oppiaineita, rohkaista itsenäiseen ajatteluun ja työskentelyyn sekä suorastaan edellyttää, että opiskelija ottaa itsekin vastuuta opintojensa kulusta ja harjaantuu niiden aikana erottamaan olennaisina pitämänsä asiat vähemmän tärkeistä. Aiemmin nämä asiat olivat itsestäänselvyyksiä, ja toki niitä pidetään edelleen ihanteina, mutta käytännössä tämä yliholhoavaksi rakennettu järjestelmä turruttaa ja passivoi lahjakkaitakin opiskelijoita ja rohkaisee tai pakottaa oppiaineita roikottamaan tutkintoon asti myös sellaisia, joiden paikka ei välttämättä olisi siinä oppiaineessa eikä välttämättä edes yliopistossa. Työmarkkinoilla tällaiset ovat sitten aidosti lahjakkaiden tiellä, koska tutkintojen sisältöjä ja arvosanoja tarkastellaan harvoin – useimpiin työpaikkoihin riittää peruskriteerinä jokin muodollinen tutkintotodistus.

2000-luvun alun – ja sitä myöten myös lähitulevaisuuden – suomalaisen yliopiston ja yhteiskunnan suurena uhkana on se, että korkeampi koulutus ei enää arvosta itsenäisyyttä eikä tiedon soveltamista. Juuri ne ovat tärkeitä tieteen ja sitä myöten koko kulttuurin edistymiselle ja uusiutumiselle. Ei yksikään kurssi voi perustua täysin jossain opinto-ohjelmassa esitettyihin kaavamaisiin oppimis- tai osaamistavoitteisiin ikään kuin opiskelijan mieli olisi tabula rasa, jonne opettaja copy–paste-toiminnolla siirtää virallisesti kanonisoidut oppimissisällöt. Myös opettajalla on oltava oikeus soveltaa ja tuoda esiin erityisosaamistaan. Jokaisen opiskelijan pitäisi kurssin aikana saada jotain, joka ei ehkä ole ollut tarkoitus – kutsutaanpa sitä vaikka opetuksen lisäarvoksi – eli jokin havainto tai idea, joka edistää hänen yksilöllistä kehittymistään ja mahdollisesti jopa johtaa johonkin arjen tai tieteen innovaatioon.

* * *

Lopuksi totean vielä asian, joka on luettavissa tässä numerossa ilmestyvästä muistokirjoituksestakin: Historiallisen Aikakauskirjan pitkäaikainen toimitussihteeri Veikko Kallio kuoli vaikeaan sairauteen tammikuussa. Toimitus suree hänen poismenoaan. Historiallinen Aikakauskirja on kuitenkin edelleen hyvissä käsissä: lehden hallitus valitsi helmikuussa uudeksi toimitussihteeriksi Elina Kataisen, jolla on vankka kokemus toimitustöistä. Toivotan hänet tervetulleeksi ja toivon, että lehti kiinnostaa vanhoja ja uusia lukijoita jatkossakin.

Marko Lamberg
marko.lamberg@abo.fi